

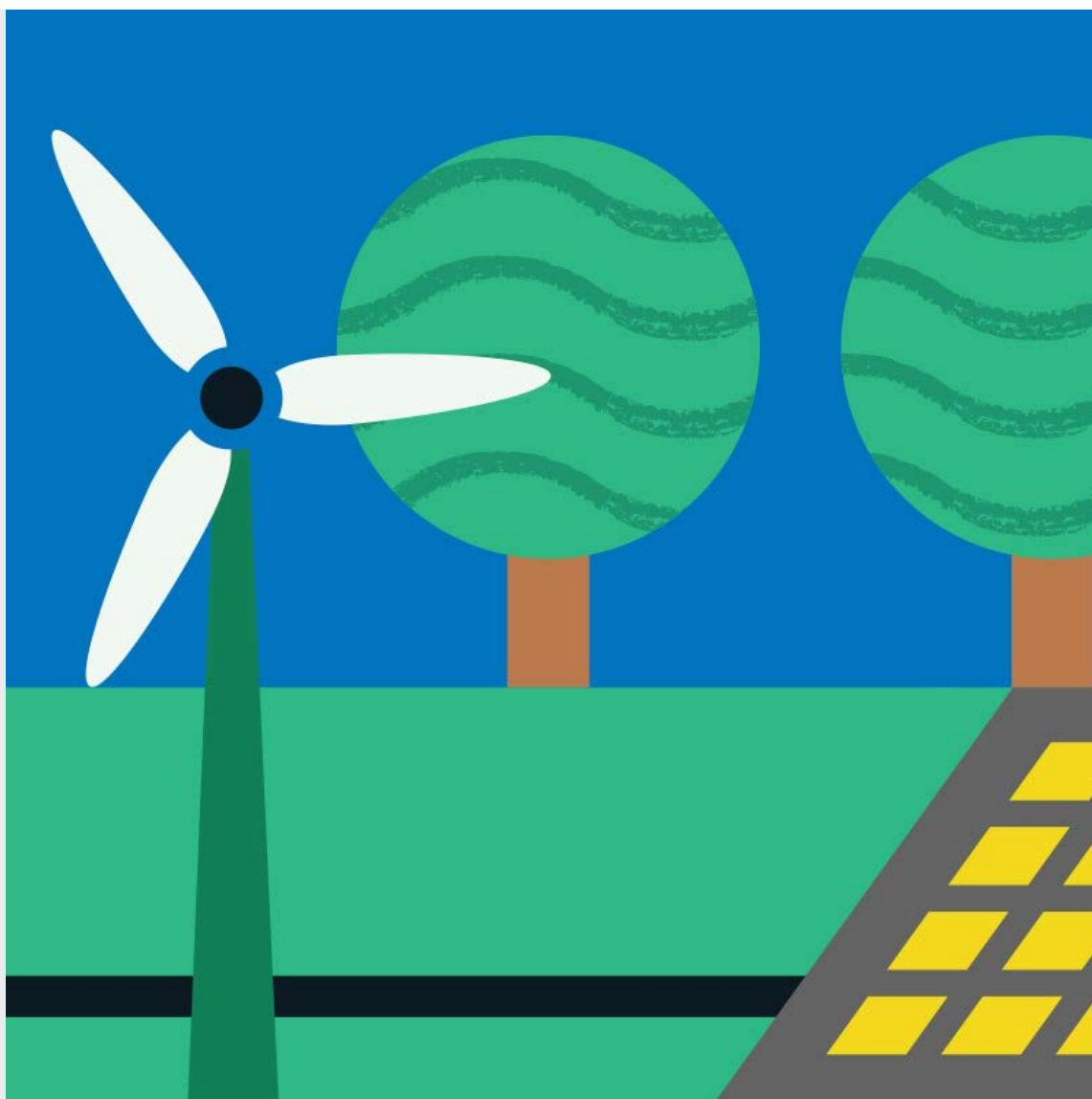
גרין ניו דיל < הרעיונות שמשנים את העולם

הדרך לפתרון משבר האקלים עוברת ביצירת חברה
שוויונית וצודקת יותר

בנובמבר 2021 היו עיני העולם כולו נשואות לגלזגו, שם התכנסו מנהיגים של יותר מ-200 מדינות כדי לדון במה שנחשב לאתגר הגדול ביותר העומד לפתחה של האנושות- משבר האקלים. על פי דו"ח הפאנל הבין-ממשלתי לשינויי אקלים (IPCC), כבר בשני העשורים הקרובים צפויה הטמפרטורה העולמית לעלות ביותר מ-1.5 מעלות ביחס לעידן הטרום-תעשייתי. ההתחממות, שנגרמת כתוצאה משריפת דלקי מאובנים (נפט, פחם וגז), מחוללת כבר היום אירועי מזג אוויר קיצוניים וקטלניים, שצפויים רק להחמיר בשנים הקרובות. בנוסף, היא צפויה לפגוע בבריאות ובפרנסה של מיליארדי בני אדם, להצית מלחמות על משאבים ולהפוך אזורים עצומים על פני כדור הארץ לבלתי ראויים למחיה. המסקנה ברורה: הזמן לפעול הוא עכשיו. אבל איך מתמודדים עם משבר בסדר גודל כה נרחב? על פי מספר הולך וגדל של מפלגות ותנועות שמאל ברחבי העולם, התשובה לכך היא גרין ניו דיל.

הגרין ניו דיל יוצא מנקודת הנחה שמשבר האקלים אינו רק סביבתי אלא גם חברתי-כלכלי ופוליטי. הוא מבוסס על ההכרה בכך כי יש מי שאשמים במשבר: הקפיטליזם שמקדש רווח וצריכה אינסופיים, גם על חשבון פגיעה בסביבה; התאגידים הגדולים והמזהמים, ובראשם תאגידי דלקי המאובנים; והפוליטיקאים שמעדיפים את האינטרסים של התאגידים הללו על פני עתיד האנושות. בנוסף, הוא מכיר בכך שלנפגעים בצורה הקשה ביותר מהמשבר יש שיוך מעמדי ברור, שכן הראשונים להיפגע יהיו מי שסובלים כבר עכשיו מחוסר ביטחון כלכלי או תזונתי, שגרים ביישובים שבהם התשתיות ישנות או קורסות ושנסמכים יותר מאחרים על המערכות הציבוריות. בהתאם לכך, הגרין ניו דיל מציע שההתמודדות עם המשבר תהפוך לפרויקט מרכזי של הממשלה, שתקדם שינוי מערכתי במקום להסתמך על השוק או על פעולות פרטיות. על הפרויקט להתנהל הפוך מהמדיניות שהובילה למשבר: עליו להיות מונחה לא על פי שורת הרווח של התאגידים הגדולים, אלא בהתאם לצרכים של רוב הציבור. כשיותר מ-70% מפליטות גזי החממה מקורן ב-100 חברות בלבד, הגרין ניו דיל מציע להפוך לחלוטין את סדרי העדיפויות בחברה, מתוך הכרה בכך שכולנו בעלי הבית בה ושלמדינה יש היכולת והחובה לדאוג לרווחת כולנו. מאז שהחל להתפתח, בעשור הראשון של שנות ה-2000, אומץ הרעיון על ידי תנועות שטח, מפלגות

ופוליטיקאים מהשמאל בארצות הברית, באיחוד האירופי, בקנדה, בדרום קוריאה, באוסטרליה ועוד. גם תוכניות האקלים שנשיא ארצות הברית, ג'ו ביידן, הציג באחרונה הושפעו מהרעיון.

איור: ניב תשבי

עיקרון המעבר הצודק

תוכניות גרין ניו דיל כוללות צעדים שמטרתם למנוע התחממות נוספת באמצעות איפוס פליטת גזי החממה, לצד צעדים משלימים שנועדו להבטיח את חוסנה החברתי והכלכלי של החברה נוכח ההתחממות שכבר מתרחשת. בארצות הברית, למשל, דרישה מרכזית היא העברה של כל רשת החשמל והתחבורה למקורות אנרגיה מתחדשת עד 2030 – ומעבר סופי לכלכלה ללא פחמן עד 2050. המעבר הזה גם כולל השקעה נרחבת בתשתיות ציבוריות, בצמצום פערים, בשירותים חברתיים ובשמירה על הטבע, והוא מתוכנן כך שיוסיף כ־20 מיליון משרות ירוקות.

כיצד כל זה אפשרי? ב-1992, לפני פסגת כדור הארץ הראשונה, נשיא ארצות הברית, ג'ורג' בוש האב, הכריז כי "אורח החיים האמריקאי אינו עומד למשא ומתן". מאז ועד היום, הטענה כי התמודדות עם משבר האקלים פירושה ויתור על השפע שחלקנו נהנים ממנו היתה למכשול בדרך לפתרון המשבר. בהתאם לכך, רוב מדינות העולם אימצו בעשורים האחרונים גישה מינימליסטית, שמקורה בהישענות יתר על מנגנוני השוק ובחוסר אמונה ביכולתה של המדינה לחולל שינויים גדולים וחיוביים. לכל אלה היתוספה התקווה שיום בהיר אחד יופיע פתרון קסם טכנולוגי שיציל את האנושות מהאסון. במבחן התוצאה, הגישה הזאת נכשלה לחלוטין. אחת הביקורות המרכזיות שהופנו כלפי הגרין ניו דיל היא שמדובר בתוכנית רחבה ושאפתנית מדי. ואולם, דווקא העובדה כי השינוי המוצע נרחב ומקיף היא שהופכת אותו לאפשרי. עד היום, הצעדים שננקטו במקומות שונים בעולם כפשרה עם תאגידי הדלקים – כמו הטלת מס פחמן וצעדים רגולטוריים אחרים – היו מצומצמים מכדי להביא לשינוי הנדרש. הגרין ניו דיל, לעומת זאת, אינו רק מכיר בסדר הגודל של המשבר, אלא גם מראה שהתמודדות עמו אין משמעה חיי צנע. למעשה, זוהי הזדמנות להפוך את החיים שלנו לטובים יותר. בבסיס הרעיון עומד העיקרון שעל פיו כל צעד שנעשה כדי להילחם במשבר חייב להתייחס גם להיבט הסביבתי וגם להיבט החברתי-כלכלי. דוגמה מובהקת לכך היא רעיון "המעבר הצודק" (Just Transition), שעל פיו המדינה תבטיח לעובדים בתעשיות מזהמות תעסוקה במקומות עבודה חדשים, כולל הסבה מקצועית על חשבונה ושמירה קפדנית על זכויותיהם. זהו גם עיקרון צודק וגם חכם מבחינה פוליטית, שנועד לצמצם את הקונפליקט בין מי שמבקשים לסגור תעשיות מזהמות ובין מי שפרנסתם תלויה בתעשיות אלה.

הבטחות באוויר

את הרעיון הזה אפשר וצריך לתרגם גם לעברית ולערבית. אזור מזרח הים התיכון מתחמם במהירות גבוהה מהממוצע העולמי, וישראל צפויה להיפגע ממשבר האקלים באופן קשה. דו"ח של המכון למחקרי ביטחון לאומי שהתפרסם בשנה שעברה הזהיר כי "בישראל ובמדינות האזור השפעות האקלים הישירות והרלוונטיות ביותר הן עלייה עקבית בטמפרטורות, מחסור במים, עליית גובה פני הים והתגברות התדירות והעוצמה של אירועי מזג אוויר קיצוניים, הנמצאים בקורלציה עם הפצת מחלות מידבקות". כל אלה יגבירו את הלחץ על המערכות הציבוריות והתשתיות הפיזיות בארץ, שאינן ערוכות לבאות. ההצפות בנהריה ובתל אביב בחורף 2019-2020, שבהן שבעה אנשים איבדו את חייהם, הן תזכורת מפחידה לכך. למרות כל זאת, ממשלות ישראל לא התייחסו ברצינות למשבר. כפי שקבע דו"ח מבקר המדינה שיצא בשנה שעברה, בניגוד ליותר מ-75% ממדינות העולם, ישראל "אינה פועלת על בסיס תוכנית היערכות לאומית מתוקצבת ומאושרת". למרות היותה מדינה שטופת שמש, ישראל גם מפגרת בייצור אנרגיה מתחדשת אחרי רוב מדינות המזרח התיכון ורוב מדינות ארגון ה-OECD. נוסף על כך, עד לאחרונה ההתחייבויות של ישראל היו נמוכות בהשוואה לעולם: הפחתה של 85% בלבד מפליטת הפחמן עד 2050. ראש הממשלה, נפתלי בנט, אמנם הכריז לפני הוועידה בגלזגו על יעד חדש – איפוס פליטות עד 2050 – אבל על פי הפרסומים בעיתונות, יעד זה אינו מגובה בתוכנית פעולה מפורטת. יתרה מכך, יעד הביניים של 2030, שנחשב קריטי מבחינת המאמץ העולמי, לא עודכן ועומד עדיין על הפחתה של 27%

בלבד. גם פה ישראל משתרכת מאחור: ארצות הברית התחייבה להפחתה של כ-50% עד שנה זו, והנציבות האירופית – להפחתה של לפחות 55%.

תשתיות ישנות, אי־שוויון כלכלי וחוסר מוכנות לקראת המשבר – כל אלה הופכים את הגרין ניו דיל לרלוונטי במיוחד עבור ישראל. מאחר שהאיום חמור כל כך ומחייב היערכות מהירה, יש צורך בתוכנית הוליסטית בהכוונה ממשלתית חזקה, שתפעל על פי העיקרון של שמירה על הסביבה וקידום שוויון בעת ובעונה אחת. זו הדרישה שעומדת במרכז הקמפיין "גרין ניו דיל לישראל", שהוא שיתוף פעולה בין הארגונים "מגמה ירוקה", "כוח לעובדים" ו"עומדים ביחד". במסמך החזון של הקמפיין מתוארים הצעדים הדרושים, ששמים דגש על מצבה הייחודי של ישראל – לדוגמה, הפסקת הייבוש ארוך השנים של המערכות הציבוריות בארץ ומהפכה של ממש בתחבורה הציבורית. הקמפיין גם קורא ליצירת פוליטיקה חדשה במזרח התיכון, המתבססת על חתירה לשלום ועל שיתופי פעולה – בין היתר, בתחום האנרגיות המתחדשות. משבר האקלים, אחרי הכל, אינו יודע גבולות.

איתמר אבנרי, גרין ניו דיל: הרעיונות שמשנים את העולם, פורסם בתלם, ינואר, 2022